

ІДЕНТИФІКАЦІЯ АРХІТЕКТУРНО-МІСТОБУДІВНОГО ПОНЯТТЯ «САКРАЛЬНА ПЛОЩА» ЗГІДНО УКРАЇНСЬКИХ І ЄВРОПЕЙСЬКИХ БУДІВЕЛЬНИХ ЗАКОНІВ

Анотація. На матеріалі існуючих законодавчих будівельних законів і нормативів України і Європи (на прикладі Німеччини) проведено дослідження міських громадських просторів, визначено поняття «сакральна площа», а також практичні задачі сучасного містобудування, які постають у відношенні сакральних просторів.

Ключові слова: сакральна площа, містобудівне поняття, класифікація міських площ, сучасне містобудівне законодавство.

Один з найбільших конфліктів актуальної законодавчої будівельної бази України полягає у відсутності відкритого діалогу між спеціалістами законодавчих органів влади і професійними архітекторами-практиками. Не зважаючи на створення так званих «робочих груп» із спеціалістів різних галузей на етапі підготовки кожного значного нового законопроекту, кінцевий результат роботи, на жаль, є здебільшого далекий від європейських стандартів.

Відсутність загальної ідеї розвитку міста і стилю його архітектури при формуванні міських ансамблів, площ, окремих архітектурних об'єктів, монотонність і невиразність фасадів, дедалі більше загострення транспортної проблеми у великих містах потребують звернення і ретельної уваги до досвіду країн, що мають значні здобутки у вирішенні означених проблем сучасного міста. Одним з найбільш застарілих в трактуванні сьогоденної архітектурно-будівельної ситуації є розуміння суті, функції і проблем організації відкритих публічних просторів, серед яких «міська сакральна площа» для країн з вираженою державною релігією посідає одне з чільних місць. Особливо актуальним це є для країн християнського православного культу, в яких «сакральна площа» здавна є важливим і невід'ємним елементом міста. Звернення до європейського досвіду, міжнародні будівельні стандарти й системи міського планування, таким чином, повинні ретельно досліджуватись, бути враховані і впроваджені в практику архітектурно-містобудівного проектування України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Забезпечення функціонування окремих архітектурно-будівельних нормативів безпосередньо залежить від головного закону будівельної сфери — містобудівного кодексу. Прийнятий в 2011 році закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» фактично передбачає реформу будівельного сектора, з огляду на сучасне становище українських міст [1]. Багато зі статей закону є «революційними» та бажаними, але багато пунктів документу вимагають ретельного доопрацювання. Передусім, зважаючи на євроінтеграційні процеси в Україні, варто зазначити, що в новому законі недостатньо врахований досвід містобудівних законів розвинених європейських країн. Позитивним зрушенням закону є скорочення часу узгодження будівництва і кількості бюрократичних процедур, супутніх цьому процесу, визначені кінцеві терміни розгляду державними установами наданих проектів. Негативним явищем залишається ще більша роль інспекції державного архітектурно-будівельного контролю, не визначена необхідність переведення усіх головних інженерних мереж до державного володіння, не визначено можливість реформування застарілої системи окремих етапів будівництва. Наприклад, на відміну від європейського досвіду, не передбачено закріплення за місцевими органами самоврядування розробки забудови окремої земельної ділянки, а визначене поняття «зонінг» не відповідає своєму фактичному значенню. Положення щодо передачі органам виконавчої влади повноважень щодо відведення земельних ділянок та передачі їх в оренду ліквідують можливість впливу на органи місцевого самоврядування через обрання депутатів місцевих/сільських/селищних рад, громада, фактично, позбавлена можливості впливати на відведення земельних ділянок. Даним законопроектом також суттєво обмежене право територіальної громади висловити думку щодо забудови того чи іншого об'єкту. Законопроект не вирішує і проблему значної кількості недобудов, які існують на даний момент в Україні. Головна ж містобудівна документація, необхідність якої визначено цим законом, розробляється досі, в той час як до, від початку реформаційного закону, зараз постійно вносяться нові правки і «відтермінування», які зводять нанівець всі ідеї, направлені на перешкоду корупційної діяльності в будівельній сфері.

Метою роботи є: на порівнянні певних прикладів українських і європейських будівельних нормативів і визначень розкрити поняття «сакральна площа» в новітньому містобудуванні, сформулювати головні архітектурно-містобудівні завдання архітектора при формуванні об'єктів сакрального комплексу в сучасному європейському місті.

Значним фактором, який сьогодні обумовлює стратегічні тенденції містобудівної політики, є прагнення досягти відповідності вимогам до європейської організації й розвитку міст. Головною серед цих вимог являється забезпечення сталого територіального розвитку. Містобудівне планування в Європі значною мірою покликано сприяти розв'язанню комплексу виникаючих при цьому питань, вирішення яких вимагає і архітектура сучасних міст України. Конкретні моделі міського планування в різних країнах багато в чому обумовлюються особливостями політичних систем, проблемами навколишньої середовища цих країн, а також традиціями планування. Однією з європейських країн, дослідження законодавчої бази архітектурно-будівельного сектора якої привертає особливу увагу, є Німеччина, не в останню чергу через досвід радянської ідеології і стандартів у східній частині країни — НДР.

Переосмислення містобудівної ситуації міста, перш за все, полягає у визначенні необхідних трансформацій його головних структурних елементів. Чільними серед них є елементи міського каркасу: вулиці і площі. За визначенням німецького словника архітектури, площа це: «відкритий простір в місті, вільний від забудови, центр подій громадського життя, і тому центральна тема і важливий елемент простору міського дизайну» [2]. В розумінні німецького містобудування площа припускає чітку територіальну дефініцію її основних функцій, і ясне визначення таких функцій. В залежності від обраного типу міського простору визначається площа території, згідно Німецького будівельного кодексу і згідно проектних вимог. Типологія використання і організації європейських міських просторів ще у кінці XIX ст. визначена Камілло Зітте [3], і є наступною: сакральні площі, ринкові площі, парковочні площі, площі для відпочинку, видові площі. В сучасному будівельному кодексі Німеччини чітко визначено і можливе функціональне поєднання всіх видів і функцій міста. Так, наприклад, для «сакральних площ» і культових об'єктів вказані всі варіанти допустимого, допустимого як виняток, або недопустимого розташування в тому чи іншому районі, відповідно до функціонального призначення цієї території міста. Тобто поняття «сакральна площа» є диференційованим і зрозумілим на всіх рівнях будівельних законів і норм.

Основний ДБН українських архітекторів «Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень» 360-92** визначає «площу», фактично, як «громадські території», і як місце проведення громадських заходів в центрі міста. При цьому встановлюються розміри таких громадських територій відповідно до визначених розмірів центру: «Для визначення площі громадських територій загальноміського центру і його

ядра треба орієнтуватися на питомий показник 5 - 8 м² /люд., виходячи із перспективної кількості населення міста». В залежності від кліматичної зони розташування міста, цей показник може змінюватись від 4 до 12 м² /люд. Площа громадських територій по відношенню до загальної території міста і його центру визначається за таблицею:

Центр міста (від площі міста)	3,5-5,0% для найзначніших і значних міст 6,0-8,0% для інших груп міст
Ядро центру міста (від площі центру)	30 - 35% для усіх категорій міст
Громадські території у ядрі центру (від площі центру)	70% і більше

Також в означеному ДБН в п. 2.14 визначено наступні функції центру міста: управління; громадську, ділову, культурно-освітню й культурно-видовищну діяльність; торгівлю; громадське харчування, побутове й комунальне обслуговування; зв'язок, транспорт, житло, відпочинок, туризм. Тобто, ані в цьому пункті, ані в усіх наступних, що стосуються центру міста, слово «культовий» не спостерігається. «Культові споруди» згадуються тільки в розділі 6: «Установи та підприємства обслуговування», в графі «Установи культури й мистецтва, культові споруди». При цьому всі нормативи щодо площ і розмірів культових споруд сформульовані як «визначається за завданням на проектування». Кількість обов'язкових машино-місць поруч з культовими об'єктами означений ДБН не встановлює зовсім. Ще один пункт, в якому зустрічається поняття міської площі і культових об'єктів, це розділ 11: «Охорона історичного середовища, пам'яток історії та культури». Встановлено, що такі об'єкти як «архітектурні ансамблі та комплекси, історичні центри, квартали, *площі*, вулиці, залишки планування і забудови населених пунктів; споруди цивільної, промислової, військової, *культової архітектури*, народного зодчества, а також пов'язані з ними твори монументального, образотворчого, декоративно-прикладного і садово-паркового мистецтва» підлягають до охорони як об'єкти культурної спадщини [4].

В таблиці 1.1. ДБН В.2.3-5-2001 «Споруди транспорту, вулиці та дороги населених пунктів» визначено типологію міських площ. Відповідно до неї площі поділяються на: *головні*, «*перед значними громадськими спорудами і будинками*» (виставки, парки, торгові центри), стадіонами, палацами спорту, театрами тощо, *транспортні, вокзальні, багатофункціональні, ринкові і*

передзаводські. При цьому головні площі міста призначені задля «руху транспорту, що обслуговує адміністративні та громадські будинки і споруди, розташовані в межах площі, для проведення свят, народних гулянь, демонстрацій, парадів». Під час проектування головних площ передбачається «переважно рух пішоходів» і «вилучення транзитного руху транспорту». Площі «перед значними громадськими спорудами і будинками» створюються «для під'їздів і підходів до громадських будинків і споруд та швидкої евакуації відвідувачів і глядачів, розміщення стоянок легкових автомобілів, зупинок громадського транспорту». Пріоритетним є «розподіл в одному чи різних рівнях місцевого та транзитного руху транспорту». Поняття «сакральна» або «культова» площа знову не прослідковується в жодному з типів площ, і, згідно вказаних для площ споруд і об'єктів, важко заключити «сакральні площі» до одного з наведених типів.

Відповідно примітці вказаного ДБН В.2.3-5, приймаються розміри міських площ «у відповідності з проектами планування та забудови населених пунктів». Проектування міських площ у плані «здійснюється на основі попередньо розроблених комплексних схем (проектів) організації дорожнього руху з урахуванням характеру, розміру та особливостей руху транспорту і пішоходів на площі та прилеглих до неї вулиць» [5]. Пунктом 2.19. встановлено мінімальну ширину тротуару на площах, що дорівнює 3м. Також передбачено тип покриття, зовнішнє освітлення, яскравість тротуарів, можливість проведення заходів з прибирання снігу, інтенсивність транспортного руху, загальні міські вимоги на випадок розміщення зелених насаджень і вимоги до висоти бордюрів в місті.

Іншим документом, де названі міські площі або майдани є ДБН Б.2.2-5:2011, «Планування та забудова міст, селищ і функціональних територій». Нормативи вказують на обов'язковий перелік елементів благоустрою території площ. До таких елементів віднесено: тверді види покриття дорожнього полотна та тротуарів, озеленення, огорожі, освітлювальне обладнання, носії інформації дорожнього руху (дорожні знаки, розмітка, світлофорні пристрої), урни, обладнання для паркування велосипедів. На *головних площах, «площах перед значними громадськими спорудами і будинками»* допускається, також, розміщення витворів декоративно-прикладного мистецтва, фонтанів [6].

Єдиним українським документом, який пояснює окремі деталі організації дійсно площі перед культовим об'єктом, є посібник з проектування «Культові будинки та споруди різних конфесій», випущений і оновлений в 2002р. і 2009р. відповідно. Згідно цього документу, «сакральна

площа» потрапляє в частину поняття «храмова зона» для проведення релігійних обрядів, і визначається як площа безпосередньо перед храмом, з розмірами «0,2м² на одне місце у храмі». Додатково вказуються розміри доріжки кругового обходу навколо храму під час Хресного ходу: 3-5 м. з майданчиками до 6м. перед бічними входами до храму і навпроти вівтарної частини [7]. Також обґрунтовується загальний для храмового комплексу вибір ділянки розташування, влаштування транспортних і пішохідних шляхів. Озеленення всього комплексу пропонується не менше 15% всієї ділянки. Однак, навіть так «сакральні площі» не отримують достатнього законодавчого підґрунтя, оскільки, згідно закону, посібники до нормативів не є обов'язковими до виконання, а несуть, скоріше, рекомендаційний характер.

Великою проблемою при проектуванні всіх видів міських просторів залишається і застарілість нормативів для забезпечення доступності маломобільним групам населення. Те що в Європі, згідно Конвенції ООН про права інвалідів, давно отримало назву «універсального дизайну», і з великою увагою запроваджується на всіх рівнях, в Україні обмежується формальним прийняттям цієї конвенції, яка діє в Україні з березня 2010 року. Зокрема, досі відсутнє поняття «універсального дизайну», і не розроблені нові, відповідні до європейських, норми проектування [8].

Не менш важливим залишається той факт, що в Європі, і Німеччині зокрема, громада грає одну з найважливіших ролей при узгодженні всіх значних містобудівних і архітектурних проектів, що в Україні тільки набуває розвиток.

На основі дослідженого матеріалу можна заключити, що, не дивлячись не спроби реформувати законодавчу базу будівельного сектора, в Україні досі відсутній функціонуючий інструментарій вирішення основних архітектурно-містобудівних задач. Сьогоднішній стан громадських просторів найзначніших міст України, і, передусім, сакральних площ, як центру тяжіння в країнах з домінуючою державною релігією, демонструє на практиці застарілість підходів до організації міста. Багато позитивних зрушень можна привести із європейського законодавства: спірні питання, які досі не вирішені в нашій країні мають успішне запровадження в Німеччині. Ці задачі стосуються визначення узаконеної і обов'язкової стратегії розвитку міста, комплексного вирішення питань забудови, переосмислення і оновлення архітектурно-містобудівної термінології, правил функціональної узгодженості території, забезпечення безперешкодного пересування маломобільним групам населення.

Література

1. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011 р. № 3038-VI // Відомості Верховної Ради України. — 2011. — № 34. — Ст. 343.
2. Koepf H., Binding G., 2005. Bildwörterbuch der Architektur // Hans Koepf, Günther Binding — Stuttgart: Kröner. — S. 367f.
3. Sitte Camillo., 2002. Der Städtebau nach seinen künstlerischen Grundsätzen / Camillo Sitte — Basel: Birkhäuser. — 216 S.
4. Державні будівельні норми України. ДБН 360-92**. Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень. — К.: Держбуд України, 2002. — с. 4-5, с. 40-41, с. 89.
5. Державні будівельні норми України: Споруди транспорту. Вулиці та дороги населених пунктів. ДБН В.2.3-5-2001. — К.: Держбуд України, 2001. — с. 4 – 11.
6. Державні Будівельні Норми України. ДБН Б.2.2-5:2011. Благоустрій територій. — К.: Укархбудінформ, 2012. — с. 11.
7. Культові будинки та споруди різних конфесій : посібник з проектування / В.о. Укр. акад. архітектури, Укр. зональний НДПІ по цивільному буд-ву (м. Київ); Авт.-розроб. Вадим Володимирович Куцевич. — К.: КиївЗНДІЕП, 2009. — 122 с.
8. Державні будівельні норми. Будинки і споруди. Доступність будинків і споруд для маломобільних груп населення: ДБН В.2.2-17:2006. — К.: Мінбуд України, 2007. — 21 с.

Аннотация. На материале существующего строительного законодательства Украины и Европы (на примере Германии) проведено исследование городских общественных пространств, определено понятие «сакральная площадь», а также практические задачи современного градостроительства, которые возникают в отношении сакральных пространств.

Ключевые слова: сакральная площадь, градостроительное понятие, классификация городских площадей, градостроительное законодательство.

Abstract. The article analyses the urban public spaces and defines the term “sacral square” in the existing construction law of Ukraine and Europe (Germany in this case). It researches and identifies practical tasks of modern urban planning that appear in relation to the sacral spaces.

Key words: the sacral area, urban concept, classification of city spaces, modern urban planning legislation.